

gel,' en Andreas Burnier, 'Het beeld van de vrouw in de literatuur' te situeren. Het is de bedoeling dat er duidelijk gemaakt wordt dat Van Paemel de door Burnier genoemde clichés overneemt en vervolgens onmaskert.

De beloofde werkvormen blijken slechts twee aanzetten. Als eerste wordt de mogelijkheid genoemd dat leerlingen het boek slechts gedeeltelijk lezen. Zij kunnen dan op grond van de opgedane kennis omtrent de personages ontwikkelingen voorspellen. Als je ervan uitgaat dat de leerlingen het boek helemaal gelezen hebben, worden vragen geopperd in de trant van 'wie is de hoofdpersoon?' 'wat is belangrijker, het gezegde of het verzwegene?', 'zijn de personages dynamisch of statisch?'

Er moet dan vooral gelet worden op de verwoording. Niet erg vernieuwend.

Een aantal leuke lesideeën voor poëzieonderwijs komt naar voren. Ik vind het wel jammer dat deze voorstellen uitgewerkt worden met behulp van overbekende gedichten ('De idioot in bad', M. Vasalis). Een voorbeeld: allereerst wordt de leerlingen gevraagd om hun indrukken van een zwerver op te schrijven. Vervolgens die van een passerende groep zwakzinnigen. Vanuit de geïnventariseerde meningen wordt het begrip 'stereotiep' behandeld. Vervolgens lezen de leerlingen het gedicht 'De idioot in bad'. En ten slotte worden de impressies van het gedicht verbonden met de indrukken die de voorbijtrekkende groep zwakzinnigen maakten. Een ander leuk idee is het verbinden van een 'liefdesbriefje' van een leerling aan twee gedichten.

Over het geheel genomen is de leerstof erg elitair. Literatuuronderwijs met als uitgangspunt de literaire personen biedt bij uitstek de mogelijkheid om aan te sluiten bij de beleevingswereld van de leerlingen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat de auteurs in dit opzicht in gebreke blijven kan gevonden worden in hun achtergrond. Academische modellen vergroten de kloof tussen leesbeleving en literatuuronderwijs.

Kortom met name de ideeën voor poëzie zijn aardig. De uitwerking heeft enkele aanpassingen nodig. De vernieuwingsdrang is een loffelijk streven: in dit boek komt het echter niet goed uit de verf.

FORUM

Rudolf Geel: *Droom en daad met betrekking tot de geschiedenis van het stelonderwijs*

Een kenmerk van menige recensie is dat deze een blauwdruk presenteert van het boek dat de bespreker zelf geschreven zou hebben, als hij hetzelfde onderwerp had aangepakt. Onder meer in de recensie (Moer 1989/6, p. 265-274) van mijn dissertatie *Niemand is meester geboren*, Geschiedenis van het Nederlandse schrijfvaardigheidsonderwijs in de 19e en 20ste eeuw, is dit het geval. Uit deze bespreking, door Mariëtte Hoogeveen en Piet-Hein van de Ven, blijkt tevens dat hun blauwdruk veel uitgebreider is uitgevallen dan de mijne. Vanwege de beperkte ruimte die de redactie mij biedt, kan ik slechts kort op de aangevoerde punten ingaan. Dat is jammer, want de uitvoerige en pretentieuze recensie maakt in feite een uitvoerig weerwoord nodig.

Ik beperk dit weerwoord tot de kritiek op de geschiedschrijving van de periode tussen 1870 en 1941, die verreweg het grootste deel van mijn boek beslaat. In het kader daarvan verklaar ik tevens de redenen van mijn verwijzingen naar het procesmodel van Flower en Hayes. De passage in de recensie waarin mijn behoefte aan een theorie op het gebied van het schrijven 'naïef' wordt genoemd en de als 'tendentieus' gekwalificeerde weergave van de ontwikkelingen na 1940, laat ik vanwege de vereiste beknoptheid, tot mijn spijt, zonder commentaar.

Hoogeveen en Van de Ven zien als belangrijke tekortkoming van mijn boek dat ik de geschiedenis van het stelonderwijs niet 'of slechts heel oppervlakkig' in een maatschappelijk en economisch kader plaats. Zij bedoelen daarmee 'maatschappelijk/economische ontwikkelingen, in-

stitutionele kenmerken van schrijfonderwijs, de rol van schrijfonderwijs als instrument ter verbreiding van de standaardtaal, de functie van teksten op school en in het maatschappelijk leven etc.'. Juist een beschrijving van die factoren zou 'de geschiedschrijving van het stelonderwijs boeiend en bruikbaar voor de praktijk van nu kunnen maken'.

De constatering dat onderwijs niet buiten een sociaal-economische context gezien kan worden, onderschrijf ik. Waarom heb ik de hierboven geciteerde punten dan niet in mijn onderzoek betrokken? Welnu, het antwoord is: om strategische redenen, die te maken hebben met de uitvoerbaarheid van onderzoek en de compositie van een overzichtelijk boek.

Iedere historicus ziet zich voor de vraag gesteld hoe hij zijn specifieke onderzoek moet afbakenen. In principe hangt alles met alles samen en iedere keuze separaert een bepaald verschijnsel van andere. Mijn boek pretendeert niet het stelonderwijs binnen een totale maatschappelijke context te presenteren. Dit wil niet zeggen dat ik het stelonderwijs *buiten* die context presenteer. Maar op de door Hoozeveen en Van de Ven genoemde punten, en waarschijnlijk nog op andere, zal er meer onderzoek verricht kunnen worden om het door mij geschetste beeld nog scherper te stellen.

Het bovenstaande geldt geenszins als gemakkelijk excuus om geconstateerde tekortkomingen te maskeren. Ieder historisch onderzoek brengt slechts een deel van de ontwikkelingen in het verleden aan het licht. In principe vormt ieder historisch onderzoek daarom een springplank voor vervolgonderzoek. Degenen die dat gaan verrichten profiteren dan van de inspanningen van hun voorganger(s). Dat heb ik ook gedaan. De Vos schetste in 1939 in zijn boek over het moedertaalonderwijs onder meer een beeld van het stelonderwijs in zijn tijd. Dit beeld heb ik in vele opzichten kunnen aanscherpen en bijstellen.

Ik heb bij mijn onderzoek dus zeer weloverwogen een aantal keuzen gemaakt. Dat was niet alleen noodzakelijk in het belang van de uitvoerbaarheid. Zonder keuzen had mijn boek een waterhoofd gekregen en was het zeker het compliment misgelopen dat het als beschrijving 'leesbaar en boeiend' is.

Critici hebben er natuurlijk alle recht op een uitgebreider interpretatiekader voor te stellen.

Dit moet dan natuurlijk wel scherp geformuleerd worden. Wat dat betreft heb ik bedenkingen tegen de losse pols waarmee Hoozeveen en Van de Ven aanwijzingen rondstrooien. Ik geef één voorbeeld, als demonstratie bij het mijns inziens reële gevaar dat het aangeven van 'sociaal-economische «trends»' gemakkelijk leidt tot het formuleren van gemeenplaatsen.

In 1941 verscheen het bekende rapport-Van den Ent over het moedertaalonderwijs. Onder Duits toezicht werkten vrijwel alle contemporaine Neerlandici van naam daaraan mee. In mijn boek laat ik zien dat het rapport de weerslag vormt van ideeën die grotendeels al in de jaren dertig zijn voorbereid. Deze ideeën betekenen een herleving van het stijlonderwijs waartegen zich 'De Nieuwe Richting' van Van den Bosch *cum suis* zo had afgezet. 'Het zou voor de hand moeten liggen,' schrijven Hoozeveen en Van de Ven, 'om de «overwinning» van het oude denken in de jaren dertig en veertig te plaatsen in een toenmalige «back to basics» beweging, die op zichzelf weer niet los gezien kan worden van economische crisis, verpaupering van het proletariaat, opkomst van de toen door velen negatief beoordeelde zegeningen der techniek als radio en film.'

Dat Van den Ent *cum suis* bezorgd zijn over de vluchtigheid en het gebrek aan concentratie in hun tijd en het de radio verwijten dat die leerlingen van het werk houdt, is juist. Dat staat in het rapport en ik heb dat ook in mijn boek geciteerd. Of er vervolgens een directe verbinding moet worden gelegd tussen die vermaledijde radio en het teruggrijpen op oude vormen van taalonderwijs, is zeer de vraag. De opstellers van het rapport vinden de opvattingen van Van den Bosch te elitair, te zeer gericht op het gymnasium, terwijl klassikaal onderwijs zich naar hun mening op de middelmaat moet richten. Vandaar traditionele klassikale oefeningen, stijl oefeningen, en niet langer luisteren naar het eigen taalgevoel, zoals Van den Bosch propageert. Voor zover ik weet spelen de verpauperde massa's daarbij geen rol. Die zaten niet op de middelbare school. En om die middelbare school gaat het nu juist wel. De opkomst van HBS, MMS en Handelsschool tijdens de eerste decennia van onze eeuw is onmiskenbaar. En de belangen van kantoor en handel vragen een ander soort taalonderwijs dan het door Van den Bosch beoogde.

Veel begrip, buiten het hierboven aangegeven

aspect, hadden de opstellers van het rapport-Van den Ent wellicht niet voor de maatschappelijke situatie. In hun eigen maatschappelijke situatie – werken onder auspiciën van de bezetter – verwijten ze hun landgenoten, naar analogie van Kalff (1893), taalanarchisme. Die komt, volgens Kalff, voort uit de vrijheidszucht van de Nederlanders, die zich niet aan banden willen laten leggen. Misschien is 1941 niet het juiste moment om je landgenoten anarchisme te verwijten. Fout! dacht ik, toen ik het rapport voor het eerst las. Maar zo iets ligt vanzelfsprekend een stuk ingewikkelder. Het leek mij daarom beter zo zorgvuldig mogelijk opvattingen weer te geven en overhaaste conclusies in sociaal-maatschappelijke zin achterwege te laten.

Het tweede punt waarop ik inga is de tirade tegen het gebruik van het model van Flower en Hayes.

De lezer die mijn boek niet kent zou uit de tekst van Hoogeveen en Van de Ven kunnen opmaken dat ik niets anders doe dan ieder gegeven relateren aan dit model van het schrijfproces. Niets is minder waar. Ik gebruik het model uiterst spaarzaam om een aantal kanttekeningen te maken met betrekking tot de vormen waarin stelonderwijs werd gegeven. In een beperkte zin draagt het model van Flower en Hayes wel degelijk bij 'aan de beantwoording van de vraag waarom er in de praktijk van het stelonderwijs zo weinig verandert'. Met behulp van dit model laat ik zien aan welke onderdelen van het schrijfproces zoals Flower en Hayes dat formuleren wel en aan welke geen of weinig aandacht wordt besteed. Als opvattingen over het schrijfproces veranderen, kunnen de conclusies in mijn boek, doordat ik ze geordend presenter, gemakkelijk in de bijstelling betrokken worden.

Eén misverstand wil ik uit de weg ruimen. Hoogeveen en Van de Ven menen door het hele boek te bespeuren 'dat Geel weinig sympathie voor de ideeën van de Nieuwe Richting kan opbrengen'. Welnu, aan sympathie ontbreekt het mij niet. De Nieuwe Richting is mijns inziens de enige beweging met aansprekend élan die het Nederlandse moedertaalonderwijs gekend heeft. De vraag is alleen of een historicus zich er met een vlaggetje in de hand naast moet opstellen om te juichen.

Mariëtte Hoogeveen & Piet-Hein van de Ven:
Werkelijkheidszin of -waan in een verweer

Geel stelt dat we zijn boek 'meten' aan wat wij hadden willen schrijven. Speculaties over vermeende motieven zijn niet interessant; wel de vraag of onze visie op geschiedschrijving – indien uitgevoerd – tot betere antwoorden op Geels vragen had kunnen leiden. Geel koos om pragmatische redenen voor een beperkte opzet. Ons oordeel is niet gebaseerd op een kwantitatieve maat maar op een kwalitatieve; we pleiten voor een wezenlijk *andere* aanpak. Geel wil te weten komen of opvattingen over en praktijken van schrijfonderwijs veranderen of niet. Belangrijker is de vraag of veranderende opvattingen dominant worden of niet, hoe dat proces in samenhang met sociaal-economische factoren werkt en hoe die ideeën zich verhouden tot de praktijk. En dat kán begrepen worden vanuit de geschiedenis. Ter illustratie Geels voorbeeld: het rapport-Van den Ent. Natuurlijk bevat dat ideeën die in de jaren dertig opkomen. Geel maakt niet duidelijk waarom die in die periode *dominant* worden. Dat heeft namelijk alles te maken met de maatschappelijke constellatie: van alle optimisme in het begin van de eeuw blijft na WO I en de economische crisis niets over. Er ontstaat een klimaat van 'alles was vroeger beter'. Dus ook taal en taalonderwijs; het rapport baseert zich niet voor niets op alle klachten hierover.

Een dergelijk dominantiepatroon is eenvoudigweg niet te beschrijven, laat staan te begrijpen met een Flower-Hayes model. Dat hebben we met argumenten, en niet uit de losse pols, aangetoond. Geel laat de mogelijkheid tot een interessant debat over invalshoeken voor historisch onderzoek liggen, zeilt zonder argumentatie losjes om de inhoud heen en verweert zich met het ter discussie stellen van de integriteit van de recensenten. *Werkelijkheidszin of -waan?*

Geel hoeft van ons niet met vlaggetjes te wapperen. Niet de vraag of je dat moet doen is interessant; als je het doet moet je met gelijke maten meten. We hebben met vindplaatsen aangetoond dat Geel alleen wappert als het hem schikt. Zijn wat late knieval voor de Nieuwe Richting beschouwen we dan ook maar als retoriek, die haaks staat op de inhoud van zijn boek.